

УДК 130.2:81'22

ББК 81я73

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІІ ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОЇ СИСТЕМИ КОДУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ У РІЗНИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

ГОСУДАРСЬКА О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті досліджуються основні підходи до визначення принципів мовного кодування інформації, що склалися на етапі розвитку структуралізму та постструктуралізму (когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології). Основну увагу зосереджено на інтерпретації запозиченого з точних наук поняття *код*, що набуває різних тлумачень на лінгвістичному підґрунті і дотепер не має однозначного розуміння. З'ясовано, що причина різноманітності мов і культур світу полягає у неоднакових проявах лінгвокультурних кодів та їх нетипових комбінаціях при тому, що більшість з них є універсальними; міжкультурні й міжмовні структурні паралелі створюють можливості для успішного декодування повідомлення-джерела і відтворення його засобами мови перекладу.

Ключові слова: принципи мовного кодування інформації, *код*, декодування повідомлення-джерела, мова перекладу, міжкультурні й міжмовні паралелі, універсалії.

This article deals with the main approaches to defining the principles of coding the linguistic information formed at the stage of structuralism and post-structuralism (cognitive linguistics and cultural linguistics). The main attention was focused on the interpretation of the *code* notion (borrowed from exact sciences) that acquires different interpretations in linguistics and doesn't have clear understanding up to now. There were found out that the reason for the diversity of languages and cultures in the world is in uneven manifestations and different combinations of linguistic and cultural codes, which are universal in their majority. The intercultural and interlingual structural parallels create the opportunities for successful decoding of the source message and reproducing it with target language means.

Keywords: principles of coding the linguistic information, *code*, decoding of the source message, target language, intercultural and interlingual parallels, universals.

У сучасній лінгвістиці факт неідентичного членування навколишнього світу представниками різних етносів є безсумнівним (В. фон Гумбольдт [6], О. О. Потєбня [21], Е. Сепір [25], М. С. Трубецької [30], Б. Уорф [31] та ін.). З іншого боку, не можна заперечувати наявності значної кількості спільних рис у культурах і мовах різних народів (А. Арно [3], А. Вежицька [41], К. Лансло [3], Г. В. Лейбніц [14], Н. Хомський [32] та ін.). Справа в тому, що, незважаючи на низку чинників, які сприяють оригінальному етнічному забарвленню картин світу, всіх людей об'єднують загальні принципи перебігу розумових процесів (К. Клакхон [8], Дж. Мердок [40], П. Штомпка [33] та ін.) і, відповідно, перетворення сигналів із навколишньої дійсності на зрозумілі людській свідомості знаки.

Останнє стає можливим лише за наявності певних *кодів культури*, що співвідносяться з найдавнішими архетипними уявленнями людини (С. С. Анісіна [2], І. І. Васильєва [5], В. О. Конєв [9], В. С. Стьопін [28], К. Юнг [35] та ін.) та створюють спеціальну "систему координат", у межах якої здійснюються концептуалізація і категоризація дійсності з подальшою вербалізацією отриманої інформації (В. В. Красних [10], В. А. Маслова [16], А. В. Папшева [18], В. М. Телія [29] та ін.). На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується тенденцією до глобального розширення міжетнічних контактів, необхідність глибокого вивчення механізмів кодування інформації представниками різних етносів стає першочерговим завданням лінгвістики і перекладознавства.

Мета статті – дослідити загальні принципи формування знаково-символічної системи кодування інформації у різних етнокультурах.

Завдання:

– проаналізувати основні підходи до інтерпретації поняття *код* на різних етапах розвитку лінгвістики;

– виявити подібності та відмінності процесу кодування інформації у різних етнокультурах.

У зв'язку з нерівномірним та широким розселенням людей на території земної планети та їхніми об'єднаннями, що утворювалися історично під дією різноманітних соціальних, економічних і політичних факторів, навіть за часів міжнародної інтеграції лише умовно можна говорити про існування єдиного людського суспільства. Фактично ж унаслідок нетотожних способів життя, мислення, вираження думок, що демонструють представники окремих етнічних формувань, людство є злиттям культур, ціннісні орієнтації й досягнення яких передаються їхніми носіями з покоління в покоління (М. С. Трубецької [30], Е. Селіра [25], Б. Уорфа [31] та ін.). Етнос також не є абсолютно однорідним, адже кожна людина має власне бачення світу, незважаючи на те, що воно побудоване на спільному етнічному підґрунті.

Попри індивідуальність представників людства, з широким системно-біологічним позицій усі вони, “в якій би частині світу не жили, мають однакову фізичну будову, потребують задоволення одних і тих самих біологічних потреб і опікуються аналогічними загальними проблемами, які ставить перед людьми навколишнє середовище” [11, с. 31]. Саме цим фактором антропологі К. Клакхон [8], Дж. Мердок [40], П. Штомпка [33] пояснюють формування загальної подібності структури різних культур світу та ідентичних механізмів їхнього функціонування.

На сьогодні залишається дискусійним питання стосовно того, як інтерпретувати коди мов і культур світу та в якому співвідношенні перебувають у них оригінальні й універсальні компоненти. Протягом розвитку лінгвістики як науки сформувалися два основні типи співвідношення понять *мова* і *код*: 1) *мова – це лінгвістичний код* і 2) *мова – це сукупність лінгвокультурних кодів*. За часів поширення головних принципів структуралізму: проголошення мови “системою знаків, що виражають поняття” [27, с. 23], виявлення у структурі знака позначуваного і позначального, поєднаних “начебто – О.Г.” довільним зв'язком [там само, с. 70], основоположним став перший з вищенаведених принципів. Швейцарський мовознавець, засновник структуралізму і лінгвістичної семіотики Ф. де Соссюр, одним із перших використав поняття *код*, запозичивши його з точних наук для пояснення механізмів формування мовлення. На думку вченого, в “індивідуальному акті волі й розуму” потрібно розрізняти “комбінації, в яких мовець використовує код мови з метою вираження своєї думки” [там само, с. 22]. Це єдина фраза із використанням слова *код* у “Курсі загальної лінгвістики”, вона не має додаткових пояснень і тому важко однозначно оцінити її смисл.

Більше уваги трактуванню поняття *код* приділив один із засновників Празького лінгвістичного гуртка Р. О. Якобсон. Ставлячи знак рівності між мовою та кодом, аналогічно Ф. де Соссюру, вчений вважає одиниці всіх основних мовних рівнів (фонему, морфему, слово, речення) компонентами *мовного коду* [36, с. 33], але особливу роль він відводить словам, називаючи їх “вищими мовними одиницями, закодованими в обов'язковому порядку” [там само, с. 42]. Саме з наявних елементів певного коду мови шляхом дотримання правил їхнього сполучення адресант формує повідомлення. З метою вірної інтерпретації отриманої інформації адресат має звертатися до контексту (зовнішнє джерело) і мовного коду (внутрішнє джерело) [36, с. 33]. Отже, зосереджуючись здебільшого на плані вираження, Р. О. Якобсон ототожнює поняття *код* і *мова*, чітко окреслює взаємозв'язки між одиницями різних мовних рівнів, але суттєво спрощує дії мовців під час комунікації (аналізує лише селекцію і субституцію знаків), фактично зводячи їх до математичних маніпуляцій із цифрами.

Паралельно із суто лінгвістичними розвідками відбувається вивчення процесу формування культурної спадщини окремих етносів. До пояснення його принципів також залучається поняття

код. Так, В. Я. Пропп, застосувавши принципи структуралізму до вивчення фольклорних текстів, ставить перед собою мету розкрити сутність казкових образів, з'ясувати їхній глибинний зміст і виявити архетипні прояви психіки, що є їхніми витокami. Вчений працює на літературному матеріалі, ставлячи на перше місце не форму, а смисл. З метою виявлення глибинних джерел казкових образів, окрім даних міфологічних словників, він звертається до *культурно-етнографічних кодів* (природного, харчового, сексуального тощо), встановлюючи складні кореляції між ними [22, с. 451]. Таким чином, у першій половині ХХ ст. виокремлюються такі поняття, як *мовний* і *культурний коди*, що розробляються в межах різних гуманітарних наук (лінгвістики і літературознавства) на базі їхніх власних традицій та ідей структуралізму.

Поступово формалізм у мовознавстві відходить на другий план, надаючи місце дослідженню проблем семантики. Це сприяло розмежуванню поняття *код* від матеріалу, доступного для чуттєвого сприйняття, і перенесення його у сферу ментального простору. Так, К. Леві-Стросс, розуміючи *код* як “засіб фіксації значень шляхом їхнього переведення в терміни інших значень” [13, с. 249], використовує це поняття як інструмент глибинного проникнення в мислення первісних людей і структуру створених ними міфів. На думку французького антрополога й етнологa, для досягнення “чужої” культури потрібно здійснити її структурно-семіотичне моделювання, що передбачає звернення до ментальності через матеріальні витвори її носіїв (для безписемних культур, вивченням яких займався К. Леві-Стросс, – це, насамперед, тотеми, міфи, маски, традиції, ритуали тощо) [там само, с. 238].

Аналогічні позиції відстоєє французький постструктураліст і семіотик Р. Барт. Під поняттям *код* він розуміє “асоціативне поле, надтекстову організацію значень, що нав’язують уявлення про певну структуру”. Вчений вважає, що в кожного народу є власний досвід “вже побаченого, вже читаного, вже зробленого” [4, с. 456], з точки зору якого оцінюється зміст конкретного тексту чи повідомлення.

Усвідомлюючи різноманітність способів зберігання і передачі культурних здобутків, Р. Барт наголошує на важливості осмислення “коду людського знання”, який він трактує як комплекс уявлень про світ окремого народу, як культуру в такому вигляді, в якому вона “транслюється книгою, освітою і, в ширшому аспекті, всіма видами суспільних зв’язків” [4, с. 456]. Текст розглядається лінгвістом як “тканина”, утворена переплітанням численних кодів, що мають бути об’єктом аналізу. План змісту Р. Барта фактично виводить за рамки суто мовного простору: поринувши у коловорот культури, вчений досліджує смислову канву в чистому вигляді, і тому механізми відбиття смислів мовними засобами не отримують в його працях належної уваги.

Менш категорійною є позиція італійського семіотика У. Еко. Вивчаючи культурні феномени, вчений залишається в межах лінгвістики. Не заперечуючи ототожнення понять *мова* і *код* [34, с. 52], У. Еко відкриває нові обрії для досліджень: на його думку, саме завдяки коду встановлюються семасіологічні зв’язки між позначуваним і позначувальним. Італійський лінгвіст виділяє два типи кодування: 1) основний (денотативний) і 2) вторинний (конотативний), за якими закріплюються різні функції: “Вихідні денотативні значення встановлюються основним кодом, а співзначення залежать від вторинних кодів або лексикокодів” [там само, с. 52]. Знак як компонент певного повідомлення підлягає одночасному впливу традиції та контексту, саме тому денотативний і конотативний коди перебувають у постійній взаємодії, збагачуючи смислову палітру, але створюючи певні перешкоди для адекватного сприймання тексту адресатом.

У. Еко не тільки констатує унікальність різних кодів, але й знаходить спільні характеристики, що створюють можливості для їхнього перехрещування: “Конотативний лексикокод приписує інші смисли позначуваним денотативного коду, але використовує правила артикуляції, зумовлені останнім” [34, с. 67]. Універсальні принципи містяться у глибинній структурі, а сформовані на їхній базі коди – в поверхневій [там само, с. 59]. Хоча неоднозначна інтерпретація коду У. Еко створює певні труднощі у плані чіткого розуміння його підходу,

важливим є вже сам факт відхилення від усталених традиційних рівностей *код = мова* і *код = культура*, що не сприяють з'ясуванню елементів їхньої глибинної структури і принципів її функціонування.

На необхідності розмежування ще однієї пари термінів *код* і *знак*, що виявили тенденцію до надмірного наближення, наполягає А. В. Соколов, спеціаліст з теорії соціальної комунікації. На думку вченого, головна різниця між ними полягає в тому, що *знак* має план вираження і план змісту, а *код* як будівельний матеріал має лише план вираження. При цьому *код* розуміється А. В. Соколовим з формалістичних позицій: буква алфавіту, фонема, умовне визначення, музикальна нота, фігура танцю, колір у живописі, – все це, на його думку, приклади кодів [26, с. 230].

Літературознавець і семіотик Ю. М. Лотман є більш категоричним у плані розмежування термінів *мова* і *код*, ніж У. Еко, називаючи їхню взаємозаміну “небезпечною”, оскільки код, на його думку, “не стосується історії і психологічно орієнтує нас на штучну мову, яка вважається ідеальною моделлю мови взагалі” [15, с. 15]. Вчений зазначає, що для досягнення абсолютного взаєморозуміння між адресатом і адресантом недостатньо знати мову спілкування і правила шифрування / дешифрування повідомлення. Потрібні майже неможливі умови: в семіотичному відношенні мовці повинні бути по суті “подвоєною особистістю”, а для цього необхідні єдність мовного досвіду, тотожність обсягу пам'яті, спільні уявлення про норму, мовну референцію і прагматику, вплив ідентичних культурних традицій та досягнення тієї індивідуальності, з якою вони розкриваються певному члену колективу [15, с. 157].

Ю. М. Лотман виділяє чотири типи кодів: семантичний, синтаксичний, асемантично-асинтаксичний, семантико-синтаксичний. Під час художнього перекладу, на думку дослідника, потрібно вірно реконструювати коди, покладені в основу тексту оригіналу, і встановити кореляції з тими, що використовуються представниками іншого етносу для відбиття ідентичних фрагментів дійсності [15, с. 336]. Ю. М. Лотман вважає переклад “актом породження нової інформації” [там само, с. 159], а не механічним процесом перекодування, оскільки у випадку зворотного перекладу буде створено третій текст, наближений до первинного за змістом, але неідентичний йому.

Представники когнітивної лінгвістики (Ч. Філлмор [37], Дж. Лакофф [12], Р. Лангакер [39] та ін.), що оформилася у другій половині ХХ століття, додали до переліку феноменів, утворених шляхом переплетіння різноманітних кодів, найвищу форму пізнавальної діяльності людини – мислення. З позицій когнітивної лінгвістики механізми мислення запускаються за допомогою концептів – “кодованих одиниць універсального предметного коду” [20, с. 209]; “інформаційних структур свідомості, різноsubstrатних за способами формування та представлення знань про певні об'єкти й явища” [24, с. 258].

Концепти поєднують надбання індивідуальної та колективної (людства в цілому, конкретного народу, професійної групи) роботи, що дозволяє людині користуватися не тільки власними розумовими здібностями, а також, завдяки спадковості поколінь, отримувати доступ до світового досвіду, накопиченого протягом усього розвитку людства. З метою простої та швидкої орієнтації в потоці інформації остання має бути чітко структурованою і закодованою. З. Д. Попова та Й. А. Стернін розрізняють у структурі концепту три складові – чуттєвий образ, який фактично кодує концепт, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле [20, с. 114].

М. Джонсон і Дж. Лакофф у своїй версії членування концептів спираються на розуміння метафори як засобу “структурування нашого сприйняття, мислення та вчинків” [37, р. 240]. Лінгвісти вважають, що “у повсякденному житті ми найчастіше думаємо та діємо автоматично згідно з певними схемами” [там само, р. 244]. Саме їх потрібно виділяти й досліджувати в межах певного концепту. У праці “Метафори, якими ми живемо” [12] вони наводять масу подібних схем із детальним поясненням їхньої суті.

Доведення результатів розумової роботи до свідомості людини та передача її продуктів іншим стають можливими при застосуванні знаків – “матеріальних предметів (явищ, дій), що чуттєво сприймаються, виступають у процесі пізнання і спілкування як репрезентатори (заступники) інших предметів та використовуються для отримання, зберігання, перетворення і передачі інформації про них” [23, с. 9]. Не можна сказати, що *код* у роботах когнітивістів розуміється абсолютно ідентично, але найпоширенішим є наступне визначення цього терміна: “Код – це спосіб обробки, передачі та зберігання інформації за допомогою певної системи елементів (умовних позначень) і правил їхньої комбінації” [1, с. 65].

Певні історичні та соціальні особливості існування різних етносів накладають суттєвий відбиток не тільки на склад мови, а й на спосіб мислення (членування навколишньої дійсності) її носіїв та вибір матеріалу для пізнання і, відповідно, відбиття в мові. Внаслідок цього одні й ті самі об’єкти та явища формують у свідомості представників різних суспільних колективів неідентичні відображення. Саме цим пояснюються суттєві розбіжності у вербалізації концептів, сформованих носіями різних мов, у межах лінгвокультурології – відгалуження мовознавства, сформованого на підґрунті культурології, когнітології, психолінгвістики і семіотики наприкінці ХХ ст. Мова розглядається лінгвокультурологами (В. В. Красних [10], В. М. Телією [29]) не лише як інструмент пізнання і спілкування, а й як найзручніший спосіб реалізації культурного досвіду нації.

Основи лінгвокультурологічного розуміння поняття *код* було закладено В. М. Телією, яка чітко розрізняє *природно-мовний* і *культурний коди*, розуміючи під останнім “розмаїтий реєстр будівельного матеріалу для тропу”, що доволі часто використовується з метою “переосмислення позначуваного вже готового знака для вираження нового номінативного задуму” [29, с. 40]. У більшості праць, виконаних на базі лінгвокультурологічних традицій, дослідники посилаються на визначення *коду культури* В. В. Красних, що характеризується чіткістю і простотою сприймання: “Код культури – це сітка, яку вона накидає на навколишній світ з метою його членування, категоризації, структурування й оцінювання” [10, с. 5]. Коди культури, що сягають своїм джерелом найдавніших уявлень людини про світ, на думку дослідниці, є універсальними за своєю природою, але інтенсивність їхніх проявів і метафори, за допомогою яких вони реалізуються, завжди зумовлюються національно [там само, с. 5].

Паралельно в межах лінгвокультурології відбувається злиття мовного і культурного кодів, що тривалий час розвивалися окремо. *Лінгвокультурний код* (продукт цього симбіозу) характеризується єдністю концептуального (комплексного позначуваного) і лексико-фразеологічного (комплексного позначального) полів [19, с. 3], “акумулює і транслює культурно значущу інформацію” [7, с. 3]. По суті, він є “культурним кодом, що отримав природно-мовне втілення” [19, с. 6]. З точки зору створювача, лінгвокультурний код так само, як мову і культуру, слід вважати закінченою, але відкритою для подальших інтерпретацій системою мовних знаків.

Культура є сукупністю різних кодів які утворюють ту “систему координат”, що задає еталони культури [17, с. 355], схематично окреслюють модель передачі і зберігання знань, встановлену у певному суспільстві. Повідомлення і тексти безпосередньо пов’язані з культурою, і, відповідно, також є пронизаними безліччю культурних кодів. Вони прямо чи опосередковано посилаються на інформацію про історію, етнографію, національну психологію, правила поведінки, прийняті в певному суспільстві, викликаючи в адресата потрібні асоціації [16, с. 87]. Саме тому не можна розуміти переклад як просте переключення з одного мовного коду на інший, що логічно випливає з тлумачення мови як єдиного коду, але не відповідає реальності. Цим пояснюються невдачі машинного перекладу, спрямованого на абстрагування від значення [34, с. 243].

Культурний код може формуватися на базі будь-якої реалії навколишньої дійсності, доступної для чуттєвого сприйняття (небесні тіла, явища природи, флора, фауна, тіло людини, побутові речі, техніка, зброя тощо). Його одиницями вважаються окремі культурні образи – “знаки із перемінною субстанцією плану вираження” [18, с. 493]. Один і той самий образ може втілюватися у різних матеріальних формах. Природна мова вважається серед них найефективнішим і найоперативнішим інструментом обробки і передачі інформації “завдяки своїй універсальності, стабільності, гнучкості, здатності до безперервного вдосконалення і багатству зображально-виражальних засобів” [19, с. 6].

Під час словесного відбиття образів відбувається накладання культурних кодів на власне мовні. Точної відповідності між їхніми елементами не спостерігається: один образ може виражатися словом, словосполученням чи цілим виразом, залишаючись при цьому одним знаком [18, с. 493]. Базуючись на досягненнях структурної і когнітивної лінгвістики, семіотики, культурології та лінгвокультурології, слідом за В. А. Масловою, пропонуємо трактувати код як “алгоритм, що задає значимість знака за правилами культури” [17, с. 355]. Саме у такому визначенні цей термін стане корисним для здійснення лінгвістичних досліджень, присвячених з’ясуванню принципів номінації, і вирішення перекладознавчих проблем, пов’язаних із описом процедури вираження тексту засобами іншої мови.

Дотепер у лінгвокультурології не сформовано повного переліку кодів. До найпоширеніших В. М. Телія відносить: космічний, просторовий, часовий, речовий, зооморфний, фауноморфний, гастрономічний, антропоморфний, домоупорядкувальний, природно-ландшафтний, духовний, релігійно-антропоморфний [29, с. 26]. В. А. Маслова додає до цього переліку кількісний, військовий, архітектурний, нюховий і код одягу [17, с. 355]. В. В. Красних зупиняється на шести базових: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний [10, с. 5].

Найдавнішим з них вважається *соматичний код*. Завдяки йому й зараз усвідомлюються і вербалізуються численні реалії, що поповнюють не тільки наївну, а й наукову картини світу. Окрім конкретних об’єктів, що за своїм виглядом нагадували людині частини власного тіла, у наївній картині світу за посередництва соматизмів широко реалізується об’єктивна різноманітних абстрактних понять: просторових та часових вимірів, моральних характеристик і дій людини, її вольових зусиль, інтелектуальних можливостей, особливостей емоційного стану тощо.

Сучасні мови характеризуються активним функціонуванням термінів, утворених на базі соматизмів шляхом метафоричного переносу значень. Основою для асоціацій частин тіла із реаліями наукової картини світу здебільшого стають наступні ознаки: 1) частина – ціле, 2) форма, 3) місце розташування, 4) функція, 5) характер руху.

Більшість лінгвокультурних кодів є універсальними, але способи їхнього прояву і характер злиття при відбитті однієї і тієї ж реалії навколишнього світу в ментальному просторі різних культур характеризуються унікальністю. Причиною цього слід вважати неоднакове освоєння дійсності окремими етносами. Відповідно, процес перекладу має передбачати дешифрування значимої для адресата інформації, що об’єктивується шляхом перетинів різноманітних лінгвокультурних кодів і закладається в оригінальному тексті, та її передачу за допомогою певної послідовності знаків, що використовуються іншим етносом для кодування аналогічного фрагмента дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Методологические основания исследования проблемы вербализации исследования / Николай Федорович Алефиренко // Вестник Воронежского государственного университета. Серия Гуманитарные науки / [гл. ред. А. С. Кравец]. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2004. – Вып. 2. – С. 60–66.

2. Анисина С. С. Социокультурные архетипы семьи и брака : дисс. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Светлана Сергеевна Анисина. – Тюмень, 2002. – 186 с.
3. Арно А. Всеобщая рациональная грамматика : (Грамматика Пор-Рояля) / А. Арно, К. Лансло. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. – 128 с.
4. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Ролан Барт ; [пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
5. Васильева И. И. Архетип материнства в древнеязыческих и христианской культурах и религиях : нарративный аспект : дисс. ... канд. культурологии : 24.00.01 / Ирина Ивановна Васильева. – Москва, 2007. – 165 с.
6. Гумбольдт В. фон О влиянии различного характера языков на литературу и духовное развитие / В. фон Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию / [пер. с нем., под ред. и с предисл. Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – С. 324–326.
7. Киреева И. И. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода “Флора” : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / И. И. Киреева. – Самара, 2008. – 22 с.
8. Клакхон К. Зеркало для человека. Введение в антропологию / Клайд Кей Мейбен Клакхон. – СПб. : Евразия, 1998. – 352 с.
9. Конев В. А. Категориальная структура культуры / В. А. Конев // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия Философия. Филология / [гл. ред. И. А. Носков]. – Самара : Изд-во СГУ, 2007. – № 1. – С. 122–131.
10. Красных В. В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : [сб. ст.] / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 19. – С. 5–19.
11. Культура и культурология : словарь / [сост. и ред. А. И. Кравченко]. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 928 с.
12. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон ; [пер. с англ. А. Н. Баранова, В. М. Морозова]. – М. : УРСС Эдиториал, 2004. – 256 с.
13. Леви-Строс К. Первобытное мышление / Клод Леви-Строс ; [пер., вступ. ст. и прим. А. Б. Островский]. – М. : Республика, 1994. – 384 с.
14. Лейбниц Г. В. Сочинения : в 4 т. / Готфрид Вильгельм Лейбниц. – М. : Мысль. – Т. 3. – 1984. – 734 с. – (Философское наследие АН СССР, Институт философии; Т. 92).
15. Лотман Ю. М. Семиосфера / Юрий Михайлович Лотман. – СПб. : Искусство, 2000. – 704 с.
16. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. заведений] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2001. – 208 с.
17. Маслова В. А. Числовой код в коммуникации : лингвокультурный образ числа “семь” / В. А. Маслова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации. – Симферополь, 2012. – Том 25 (64). – № 1, ч. 1. – С. 355–358.
18. Папшева А. В. Применение категории “код” в лингвокультурологии / А. В. Папшева // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Самара, 2010. – Т. 12. – №3 (2). – С. 492–494.
19. Папшева А. В. Структурно-семантические и функциональные характеристики английского лингвокультурного кода “Природа” : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / А. В. Папшева. – Самара, 2010. – 24 с.
20. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, Й. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с.
21. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 191 с.

22. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пропп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 364 с.
23. Резников Л. О. Гносеологические вопросы семиотики / Лазарь Осипович Резников. – Л. : Изд-во ЛУ, 1964. – 304 с.
24. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підруч. [для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
25. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдвард Сепир ; [пер. с англ., под ред. и с пред. А. Е. Кибрик]. – М. : Издательская группа “Прогресс”, 1993. – 656 с.
26. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : [учеб. пособ.] / Аркадий Васильевич Соколов. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
27. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр ; [под ред. Ш. Балли и А. Сеше; пер. с франц. А. Сухотина]. – Екатеринбург : Изд-во УУ, 1999. – 432 с.
28. Степин В. С. Цивилизация и культура / Вячеслав Семенович Степин. – СПб. : СПб ГУП, 2011. – 408 с.
29. Телия В. Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений / В. Н. Телия // Язык, сознание, коммуникация : [сб. ст.] / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2005. – Вып. 30. – С. 4–42.
30. Трубецкой Н. С. Европа и человечество / Николай Сергеевич Трубецкой // Трубецкой Н. С. История. Культура. Язык / [вступ. ст. Н. И. Толстого и Л. Н. Гумилева, сост., подгот. текста и коммент. В. М. Живова]. – М. : Изд. Группа “Прогресс; Универс”, 1995. – С. 55–104.
31. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б. Л. Уорф // Новое в лингвистике / [пер. и под ред. В. А. Звегинцева]. – М. : Изд. ин. лит-ры, 1960. – Вып. 1. Метод глоттохронологии. Гипотеза Сепира-Уорфа. Глоссематика. – Ч. 1. – С. 135–146.
32. Хомский Н. Картезианская лингвистика. Глава из истории рационалистической мысли / Ноам Хомский ; [пер. с англ. и предисл. Б. П. Нарумов]. – М. : КомКнига, 2005. – 232 с.
33. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / Петр Штомпка ; [пер. с польск. С. М. Червонна]. – М.: Логос, 2005. – 664 с.
34. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко ; [пер. с англ. А. Г. Погоняйло, В. Г. Резник]. – СПб. : ТОО ТК “Петрополис”, 1998. – 432 с.
35. Юнг К. Г. Архетип и символ / Карл Густав Юнг ; [сост., вступ. ст. А. М. Руткевича]. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с.
36. Якобсон Р. О. Язык и бессознательное / Роман Осипович Якобсон ; [пер. с англ., фр. К. Голубович, Д. Епифанова, Д. Кротова и др.]. – М. : Гнозис, 1996. – 248 с.
37. Fillmore Ch. J. Toward a Frame-Based Lexicon : The semantics of RISK and Its Neighbours / Ch. Fillmore // Frames, Fields, and Contrasts. – Hillsdale : Lawrence Erlbaum Assoc., 1992. – P. 75–102.
38. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought / [ed. A. Ortony]. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
39. Langacker R. Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites / Ronald Langacker. – Stanford (Cal.) : Stanford University Press, 1987. – Vol. I. – 412 p.
40. Murdock G. Culture and Society : Twenty-Four Essays / Georges Peter Murdock. – Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1965. – 388 p.
41. Wierzbicka A. Semantic primes and universals / Anna Wierzbicka. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 500 p.

Дата надходження до редакції 25.04.2014